

Waarnemingen aan nachttrekkers, die in nazomer en herfst over de Noordzee binnenkomen

D. A. VLEUGEL.

Enige jaren geleden werd mij van Amerikaanse zijde gevraagd, hoe het stond met de „val” van nachttrekkers aan onze westkust. Helaas moest ik schrijven, dat ik er niets van wist en dat bij mijn weten er niets over gepubliceerd was. Aan de oostkust van de Verenigde Staten worden nl. veel nachttrekkers waargenomen die uit de Atlantische Oceaan terugkeren naar de kust. Er is een discussie daar, met welke wind en onder wat voor omstandigheden en door welke navigatie deze meest kleine vogels wel naar het land terugkeren. De enige waarneming die ik had, betrof een Tapuit die ik op 22 augustus 1947 bij Oostkapelle op Walcheren om 17 uur uit het noorden uit zee zag komen. Op 19 september 1961 zag ik 's middags om 14.15 uur laag en traag een klein zanger-tje uit zee komen. Het was zonnig weer met een matige zuid-zuidoostenwind. De richting van het diertje, naar alle waarschijnlijkheid een Spotvogel, was zuidoost, dus het vloog ongeveer tegen de wind op. Pas in 1962 vond ik gelegenheid, een paar weken enigermate systematisch op het strand en in de zeereep te Den Haag te gaan waarnemen. In de morgenuren kon ik echter vrijwel niet waarnemen, zodat ik was aangewezen op de vrije middagen. De beste tijd lijkt toch wel de morgen. In de oktobermaand van dat jaar zag ik vrij veel trek uit zee komen, maar al deze vogels waren dagtrekkers en hierover willen wij nu niet spreken. Dagtrek is heel wat eenvoudiger en frequenter waar te nemen bij het aankomen uit zee

en hierover hadden wij al aardig wat gegevens, die we nog elk jaar aanvullen.

Op de middag van 6 oktober zagen we op de Scheveningse boulevard dicht bij het Kurhaus een Tapuit recht uit zee komen. Het was helder, zonnig weer met een noordwestenwind. Zijn richting was precies met de wind mee. Dit was waarschijnlijk een Groenlandse Tapuit. Het is bekend, dat de trek uit Groenland via IJsland en Schotland bij voorkeur met wind mee over dit uitgebreide zeegebied plaats vindt, deze trek verloopt noordwest-zuidoost.

In de voorafgaande septembermaand zagen wij wel regelmatig kleine zangers in de zeereep. Zo op 2 september met lichte oostenwind een Paapje en een Heggemus; de laatste zag ik zelfs verder trekken door de zeereep. Dit deed ook een Tapuit. Ik zag hier ook een Zanglijster die er de vorige dag niet was. De volgende dag zat er weer een nieuwe Roodborst in de duindoorns, evenals een Tapuit en 2 Paapjes. De vierde was er weer een Paapje aanwezig en een Roodborst op een andere plaats vlak bij zee. Dezelfde morgen ook vlak bij zee een wijfje van de Zwarte roodstaart, een zingende Tjiftjaf, een Fitis, een druk roepend ander Paapje en diverse Heggemussen. Deze vogels waren stellig bij de heersende zuidelijke winden uit zee aan land gekomen en van vermoeidheid in het ongestructureerde zeegebied gebleven. Op 9 september waren er zelfs troepjes Heggemussen die tot 5 exemplaren sterk rond vlogen, iets ongewoons. De wind was

opnieuw Zuid. Dit alles nam ik waar op steeds hetzelfde kleine oppervlak van enkele honderden vierkante meters. Op 23 september zagen wij ook een Gekraagde roodstaart, nu met west-noordwesten-wind (3B.). Het vervelende is, dat men van dergelijke pleisteraars nooit met zekerheid weet, wanneer ze zijn aangekomen.

Op 7 oktober met zwakke zuidoostenwind zagen we tussen 6.42 en 10.25 uur Spreeuwen uit zee komen, ook Vinken, Veldleeuweriken, piepers en zelfs 2 Barmsijsjes. Bij de Spreeuwen en Veldleeuweriken zijn vermoedelijk wel exemplaren geweest die 's avonds of 's nachts vertrokken waren. Van één Kievit die Zuidoost vliegend uit zee kwam is dit ook best aan te nemen. Als zuivere nachttrekkers hadden we echter 1 Zanglijster die Zuidoost vliegend uit zee kwam, 5 Zanglijsters die onbestemd uit zee kwamen, maar naar het noordoosten, dus verkeerd langs de kust, draaiden en verder nog 2 Zanglijsters in zuid-zuid-oostelijke richting uit zee. Een pleisterende Gekraagde roodstaart wees eveneens op aankomst uit zee.

Op verscheidene avonden zagen wij vooral Merels, maar ook andere lijsters uit zee komen na zonsondergang. Deze zullen we hier niet vermelden, omdat dit een verhaal apart vormt: het vertrek en soms het terugkomen der Merels aan het Noordzeestrand. Op 21 oktober tussen 7 en 9 uur kwamen verscheidene Merels en lijsters uit zee. Ook Kieviten en enkele dagtrekkers. 's Avonds omstreeks zonsondergang een Blauwe reiger, uit zee zuidelijk gaand. Hoe ver had hij al gevlogen?

Op 27 oktober zag Gerard Koops op 4 km van de zeereep de hele middag Koperwieken tot een totaal van plm. 150 en Kramsvogels begroot op ongeveer 100 doorkomen in meest zuidelijke richting. Wanneer men bedenkt, dat dit breed-

fronttrek was, dan moet er een enorme trek vanuit Scandinavië de Noordzee in zijn gehele lengte zijn overgestoken!

Op 7 november zag ik in de loop van de middag 3 Kramsvogels Zuid-zuidoost uit zee komen en 1 Merel recht uit zee (Zuid-oost). Ook op 18 november en daarna zagen wij nog vrij veel trek uit zee komen, ook van nachttrekkers, maar we willen deze gegevens liever bewaren, tot we eens het verhaal van de vorstvlucht van enkele jaren vertellen, want ook vogels die de winter via de Noordzee ontvluchten, komen toch vaak weer uit „angst” terug naar het land of wellicht komen ze, op een koers die min of meer Noord-Zuid is, regelrecht uit Scandinavië.

Aan de westelijke kant van de Noordzee wordt ook nogal eens trek uit zee waargenomen aan de vogelstations. Echter indirect. Waarnemingen van directe trek zijn nauwelijks gedaan. Dr. Lack, die ik ernaar vroeg, wist mij slechts van één geval te vertellen. Daardoor komt het ook, dat men daar niet zeker weet, met welke wind of winden de dieren arriveren. Ondanks het feit, dat er veel met radar is waargenomen. Lack en Williamson, twee zeer vooraanstaande trekonderzoekers, zijn het dan ook allesbehalve eens hierover. Wij zelf willen ons oordeel opschorten, tot we meer gegevens hebben. Al menen we wel, dat we de zaak door hebben. Wij gaan in elk geval wel selectief te werk bij onze waarnemingen. Al moeten we zeggen, dat we desondanks heel wat meer uren zonder resultaat op nachttrek uit zee gewacht hebben dan dat we de vurig verbeide vogels zagen verschijnen.

Waarnemingen in 1963.

Ik zal niet alle data noemen, dat ik indirect trek uit zee constateerde door de waarneming van veel zangertjes in de zeereep.

Slechts een enkel voorbeeld. Op 9 september had er blijkbaar een flinke nachttrek plaats gevonden. Ik nam echter geen directe trek waar. Over een strook zeeduin van 1½ km zag ik 1 Tjiftjaf, 1 Bonte vliegenvanger, 1 Grasmus, 5 Roodborsttapuiten en tientallen Heggemussen, die daar kennelijk in de loop van de nacht of vroege morgen aangekomen waren uit zee. De Heggemussen vlogen zelfs in troepjes van 7 en 5 rond, er waren concentraties van 15 tot 20 exemplaren.

Op 17 september was ik vanaf 6.20 uur op het Zuiderhavenhoofd van Scheveningen. Om 7.05 uur zag ik een groepje van 5 zangers over de havenmond uit zee komen. Het waren hoogstwaarschijnlijk Heggemussen. De mooiste trek noteerde ik echter op 24 september. Na verscheidene slechte trekdagen, of liever treknachten, ondanks ogenschijnlijk goed (mooi) weer, werden de omstandigheden gunstiger. Na dagen lang anticyclonaal weer met zwakke veranderlijke winden, werd de wind vast. Ik greep mijn kans.

Om 5.43 uur, een uur vóór zonsopgang, hoorde ik boven de stad de eerste „tic“-geluiden van de Zanglijsters. Dit was voor mij de eerste maal van het seizoen. De wind was Zuid (3 B.). Van 6.27-7.50 uur was ik op een duintop in de zeeduin. De meeste trekkers gingen Noord-Zuid het land in, regelrecht vanuit de Noordzee. Soms weken ze af en gingen in zuidzuidwestelijke, soms ook zuidoostelijke of oost-zuidoostelijke en zelfs oostelijke richting. Ze gaven bij hun afwijkende vlucht dan wel de indruk, min of meer de kluts kwijt te zijn. Behalve geringe trek van Graspiepers was er ook trek van Zanglijsters over de gidslijn langs de Noordzee, die hier enkele graden ten zuiden van Zuidwest verloopt. Ook enkele Gele en Witte kwikstaarten en een enkele Boompieper

gingen evenwijdig aan de kustlijn. Verder de voor mij eerste Vink van het seizoen. De volgende soorten kwamen uit zee en gingen linea recta het land in:

Witte kwikstaart 2/2 (2 exx. in 2 keer)
Zanglijster 24/8 (24 exx. in 8 troepjes)
Merel 10/2
Heggemus 2/2
Boerenzwaluw 5/1
Veldleeuwerik 1
Spreeuw 12/1 (neerdalend in de zeereep)

Merels en Zanglijsters vertrekken volgens mijn ervaring dikwijls met zonsondergang. Mogelijk waren deze dus bijvoorbeeld ergens in Denemarken vertrokken, laten we zeggen zo'n 500 km weg. Door met het daglicht of eerder min of meer naar links te zijn gebogen op hun trekroute, dus min of meer tegen de wind in, zouden ze dan hier terecht zijn gekomen. Maar daar dit breedfronttrek betrof, zal de aankomst van deze lijsters en andere soorten wel langs grote gedeelten van de kustlijn hebben plaats gevonden. De Heggemussen waren mogelijk 's nachts door afdrijving op zee terecht gekomen, na bijvoorbeeld vanuit Denemarken vertrokken te zijn. De Witte kwikstaarten, Boerenzwaluwen, Veldleeuweriken en Spreeuwen beschouw ik, zo lang niet het tegendeel gebleken is, als oneigenlijke nachttrekkers. Dat wil zeggen, hoewel ze noaal eens 's nachts trekken en zelfs met zons- ondergang wel vertrekken, doen ze dit waarschijnlijk toch alleen maar, als hun trekdrang door bepaalde omstandigheden sterk opgelopen is. Genoemde soorten hebben waarschijnlijk de Noorse zuidkust in zuidelijke richting verlaten midden op de dag of eerder. De afstand Noorwegen-Den Haag is linea recta plm. 675 km. Bij een snelheid van 45 à 35 km (tegen de wind

in) is dat 15 à 17 uur vliegen. Ze zouden dan om 14 à 16 uur de Noorse kust verlaten hebben. Mogelijk hebben ze over die lange afstand een geringere gemiddelde snelheid en zijn dan eerder vertrokken. Ook de Zanglijsters en Merels hebben waarschijnlijk een min of meer zuidelijke richting gehad, de meeste verlaten volgens de ringgegevens Scandinavië in zuidelijke of zuid-zuidwestelijke richting. Pas op 19 oktober werd opnieuw zuidelijke trek gesignaleerd. Na veel cyclonaal weer met westcirculatie en vaak wisselende winden kwam boven Europa op 18 oktober een hogedrukgebied tot ontwikkeling. De wind was op 19 oktober van Scandinavië tot op onze breedte en verder naar het zuiden vrij stabiel zuidelijk en het weer vast met vrij veel zon. Hierdoor moet een enorme trek ontstaan zijn, die ook langs de kust werd gesignaleerd. G. Koops zag tussen 7.30 en 9.45 uur 450 Kieviten Noord-Zuid gaan, alsmede 200 evenwijdig aan de kust. Op 20 oktober werd deze Noord-Zuid-trek over de Noordzee voortgezet door andere soorten. De wind was Zuid, 2 B., en het zicht 3 à 4 km. De lucht was vrijwel geheel bewolkt. Ik zag naast een drukke trek langs de gidslijn de volgende nachttrekkers uit zee komen tussen 7.07 en 12.02 uur: 1 Merel uit het noorden en neer op de kust, 1 Merel N-Z, 2 Merels NNO-ZZW; 6 Spreeuwen N-Z; 28/10 Veldleeuweriken N-Z en 10/4 Veldleeuweriken NNO-ZZW; 3/2 Boerenzwaluwen NNO-ZZW. Naar mijn mening kwamen ook deze trekkers, althans ten dele, uit Scandinavië. Immers, zowel Spreeuwen als Veldleeuweriken trekken vrij veel 's nachts, Boerenzwaluwen trouwens ook, vooral op grote zeeroutes.

Op 30 oktober na veel dagen met mist en ander ongunstig weer, was de wind OZO, 3 à 4 B., met een zicht van 1 km. Tussen

13.55 en 15.00 uur kwamen 9/2 Kieviten naar het zuiden uit zee en 6 naar het zuid-zuidwesten. Verder arriveerde 1 Houtsnip, een echte nachttrekker, uit zee, die zuidoostelijk het land inging. Bovendien trokken andere Kieviten langs de kust en kwamen diverse trekkers, vooral Roeken, uit zee.

Op 31 oktober was de wind opnieuw OZO (4 B.). Er was een zeer goede trek langs de kust, terwijl uit zee kwamen (7.32-11 uur):

Kievit ZZW 17/1; Z-ZZW 78/2; Z 231/6 en ZO 50/1.

Eenden (meest taling) Z 13/1; zaagbek Z 1.

Kramsvogel Z 3/1; ZO 1.

Ruiter ZZW 20/2.

Verder kwamen er nog vrij veel dagtrekkers uit zee, nl. Spreeuwen, Veldleeuweriken en ook een Sijsje. Ook 's middags was er nog vrij wat trek uit zee, nl. van Spreeuwen. Merkwaardig genoeg was deze dag de lucht geheel bewolkt.

Zoals uit het voorgaande blijkt, was op verscheidene dagen met trek uit zee de lucht geheel bewolkt en vaak was tijdens mijn waarneming de zon in het geheel niet te zien. De grote vraag is, hoe de nachttrekkers hun richting dan vasthouden. Elders hebben we berekend, dat in de helft der gevallen nachttrek plaats vindt bij geheel of grotendeels bewolkte lucht. De enige mogelijkheid is volgens mij dan, dat de vogels de windrichting benutten. Vandaar de voorliefde, ook van nachttrekkers, voor stabiele winden en de neiging zo weinig mogelijk te trekken met de wind loodrecht van terzijde. Voorlopig is het laatste woord over de oriëntering der nachttrekkers, zonder maan of sterren ook volgens de radarwaarnemingen rechtdoor gaand, nog niet gesproken.

Na de voltooiing van het bovenstaande,

kreeg ik een aantal waarnemingen van Norman van Swelm in handen. Deze heeft in 1961 en 1962 vele morgens doorgebracht, meestal van 7-10 uur op het Zuiderhavenhoofd te Scheveningen of op een duintop dicht bij Kijkduin. Hij zag op het havenhoofd in diverse gevallen nachttrekertjes zitten en andere aankomen uit zee. Dit betrof vliegenvangers, Tapuiten, roodstaartjes en andere kleine zangertjes. Ook andere soorten. Zo zag hij op 25 september 1962 van 7-10 uur 112/5 Kieviten uit zee komen bij een oostenwind van 3-4 B. met de lucht geheel bewolkt. De volgende dag telde hij 575/22 Kieviten uit zee komend in dezelfde tijd. De wind was Oost (3 B.) en het was half bewolkt.

Wij hopen de volgende jaren nog meer waarnemingen van nachttrekkers uit zee te verzamelen, houden ons ook aanbevolen voor gegevens van anderen. De windrichting dient er altijd bij vermeld te worden, opdat we na voldoende gegevens uiteindelijk kunnen concluderen, onder welke

omstandigheden de nachttrekkers bij voorkeur onze kust opzoeken.

Kieviten komend uit zee.

Tek. Han Krug.

Wandelingen in het Boven-Pitzdal

C. N. A. DE VOOGD.

Daar we de aangenaamste herinneringen hadden aan een verblijf in Plangerosz hoog in het dal van de Pitz gelegen — nu vijf jaar geleden — besloten we dit jaar daar nog eens heen te gaan. Evenals toen kozen we daarvoor de laatste helft van juni. Dat heeft verschillende voordelen! De prachtige bloemrijke bergweiden zijn daar dan nog niet gemaaid en de Alpenflora is dan wel ongeveer op zijn mooist. Hogerop, waar de sneeuw pas is verdwenen, bloeien nog de soldanella's en de anemonen en wat

lager zijn de alpenrozen en gentianen dan op zijn fraaist. Een praktisch voordeel is bovendien, dat de hotelletjes en pensions dan nog lang niet vol zijn, zodat het niet nodig is van te voren logies te bespreken. Wel is het zo, dat de meeste berghutten — bijna steeds grote stenen logeergebouwen — niet voor 1 juli opengaan, maar we hebben dat nooit als een ernstig bezwaar ondervonden omdat men vanuit Plangerosz in één dagtocht heen en weer naar diverse Berghütten in de omgeving kan gaan.